

Kapitalist Ruhun Yahveizmdeki İçeriği

Kürşat Haldun Akalın

Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi

Özet

Musevilik ile kapitalizm arasındaki yakınlık ve birbirine benzerlik, Tanrı ile İsrail arasında yasal olarak düzenlenmiş anlaşmaya göre ayrıntılı olarak tanımlanmıştır. Bir bütün olarak dinsel sistem, gerçekte, Yehova ile seçilmiş halkı arasında gerçekleştirilmiş bir anlaşmadan başka bir şey değildir. Musevilik, sonuçlarıyla ve yüklediği görevleriyle bir anlaşmadır. Tanrı vaatlerde bulunmakta, mutluluk ve refah vermekte, dürüstlüğü mutlak karşılığını vereceğini bildirmektedir.

Her hangi bir kişinin dürüst ya da günahkâr olduğuna dair nihai kararı, ölümünden sonra verilmektedir. Kişinin ölümünden sonra hesap defteri kapanmakta, büyük döküm çıkarılmakta, bakiye kendisine bildirilmektedir. Her bir kişi için tutulan bu kişisel amel ve niyet hesaplar kolay bir şey olmasa dahi, hesap mantığını anlamak, hiç de zor değildir. Rabbinik ilahiyat rasyonel muhasebe sisteminin gelişmesine katkıda bulunmuştur.

İhlal edilen emirlerin miktarının muhasebesi ayrı ve tek başına tutulmaktadır. Tıpkı paranın kişiden ayrı olarak hesaplandığı muhasebe kayıtlarında olduğu gibi, günahkâr kişinin kim olduğu veya ahlaki durumunun ne olduğu hiç önemli değildir. Tıpkı alış veriş sonrası edinilen her paranın toplam paraya ilave edilmesi gibi , her bir amel sonucu toplam tutara ilave edilmektedir.

Anahtar Kelimeler : Yasa, Teslimiyet, Talmud , Kapitalizm, İş Ahlakı

The Content of Capitalist Spirit in The Yahveism

Abstract

The kinship between judaism and capitalism is further illustrated by the contract which legally regulated relationship between God and Israel. The whole religious system is in reality nothing but a contract between Jehovah and His chosen people. Judaism is a contract with all its consequences and all its duties. God promises something and gives prosperous and the righteous must give Him something in return.

The final decision as to the righteousness or wickedness of any man is made after his death. The account is then closed, and grand total drawn up. It is not difficult to perceive that the keeping of these accounts was no easy matter. Rabbinic theology was contribute to evolve of the rational system of bookkeeping.

The quantity of the broken commandments alone counts. No consideration whatever is had for the personality of the sinner or his ethical state, just as a sum of money is separated from persons, just as it is capable of being added to another abstract sum of money.

Keywords : Law Code, Obedience, Talmud , Capitalism, Business Ethic

1. Giriş

Tevrat'ta yargılama, cennet, cehennem, melek, şeytan gibi kelimelere hiç rastlanılmamaktadır. Tevrat'ta bir kaç yerde, Yahve günah işleyenin cezasını ikinci, üçüncü ve hatta dördüncü neslindeki çocuklarına verir denilmesi, kahinin belirleyeceği kefarete kurbanıyla cezadan kurtulunacağına bildirilmesi; Tevrat'ta ölümden sonra hayat inancının da olmadığını göstermektedir. Sadece Tevrat'ta değil, Eski Ahid diğer bütün kitaplarında da Tanrı'nın ödülü zenginlik, zafer ve bolluk olurken; cezası da fakirlik, hastalık, yokluk, yenilgi ve istilalar olmaktadır.

İsrail halkını fakir kılan her şey, kendi zararına olabilen yararsız ve yakışsız bir davranışa sürükleyecektir. Günah olmasa dahi, vaktin boşa harcanması nedeniyle yararsız görülerek boş olan her şeye karşı çıkılmış olması; İsrail'in Tanrıya adadığı ömrünü en kıymetli bir hazine haline getirmiştir. (Novak D. , 1992 ; 186) Şefkatli bir kalp, ancak sadaka yoluyla yardımseverliği zorunlu kıldığı için, ayrıca sadaka veren elin düşkün olup alan elden daima hayırlı görülmesi nedeniyle; mülk edinmek de, şefkatli olmanın bir gereği olarak görülmüştür. (Tamari M. , 1987 ; 61)

İsrail dini, yalnızca yasaya dayanmakla ve inananlarına da yasaya uygun davranışı zorunlu kılmış olmakla (Byron L. , 1990 ; 16); biçimsel rasyonelliğin temellerini İsrail kültüründe oluşturmuştur. Bütün dinsel sistem, gerçekte, Yahve ile seçtiği halkı arasında bağladığı sözleşme temeli üzerine kurulmakta; bu ahit kesme de, sonuçları ve görevleri kapsamaktadır. (Novak D. , 1992 ; 190) Tanrı, bazı şeyleri vermeyi taahhüt etmekte; dürüstlikle yasasına uyan İsraili de, buna karşılık olarak, davranışlarını emre uygunkılmaktadır.

Bu ahit, görevlerini kusursuzca yerine getiren kimseyi ödüllendirmekte; eylemlerini uyumlu kılmada ihmalkar davrananı ise cezalandırmaktadır. (Byron L. , 1990 ; 19) Tevrat'taki ödüllendirmeler ve cezalandırmalar, büyük ölçüde bu dünyayı kapsar ve ölümden sonraki hayat ikincil konuma aittir. Ancak, helenizmin ve zerdüştlüğün etkisiyle, nihai ödül ve cezanın ahrette gerçekleşeceği teması işlenmeye başlanmıştır. (Bokser B.Z. , 1951 ; 96) Ölümden sonraki hayata yönelmiş olsa dahi, İsrail dini, Tanrı adaletinin ahrette gerçekleşeceği vurgusu üzerine kurulan diğer semavi dinlerde olduğu gibi bu dünyayı ve serveti yermemiş, fakirliği ve dünyadan vazgeçmişliği yüceltmemiştir. (Tamari M. , 1987 ; 54)

Ahret inancı, hiç bir zaman, bu dünyayı gelip geçici ve aldatıcı bir oyalanma olarak görerek, İsrail dinini irrasyonel ve mistik kılmamıştır. (Byron L. , 1990 ; 32) Hatta, sonradan museviliğe sızan pek çok irrasyonel ve mistik temayüller bile, dünya hayatını tezyin etmeye yönlendirdiği tarzında yorumlara da yol açmıştır. Tevrat'taki bu dünya hayatındaki zenginliğin ve güçlülüğün Tanrı ödülü olduğu, fakirlik ve köleliğin, yenilgi ve istilanın birer Tanrı cezası olduğu teması; ahret sorgulamasına yönelmiş olsa da, İsrail dininde varlığını korumuştur. (Sears D. , 1998 ; 35)

2. Özdenetimli ve Maksada Yönelik Davranış Olarak Yasaya Bağlılık

Talmud'da özdenetim ve bilinçli hal hakkında söylenmiş pek çok ifade, kişisel davranış ile kararlar üzerinde kesin bir hakimiyet kurulmasının zorunluluğunu, dinsel bağlamda anlatmaktadır. (Goodman L.E. , 1998 ; 11) Tanrı buyruklarının içeriğinin neredeyse tamamının maksadı, insanın içinde aslen var olan ve tamamıyla da hayvani içgüdülerden oluşan bazı güdüleri sindirmek olmuştur. Yasa, insanın tutku ve eğilimlerine gem vurup engelleyerek, kişinin eyleme bulunmaya yol açan bütün dürtüleri üzerinde tam bir denetim gücüne sahip olmasını amaçlamıştır. (Novak D. , 1992 ; 204)

Bundan başka ahitle birlikte, hiç bir inanan İsraili, kendi keyfine göre davranamayacak, bedenindeki bu içgüdülerin baskısıyla serbestçe bir eğilim gösteremeyecektir. (Tamari M. , 1987 ; 62) Kendiliğinden ortaya çıkan bu doğal güdülere karşı iradesizlik göstererek teslim olamayacaktır. Yaradılışında var olan bu doğal güdülerini yok etmek maksadıyla söylenmiş olan Talmud yorumundaki aşağıdaki sözler çok etkili olmaktadır.

“Sana hoş bir zevk vererek dininden ayıran doğal eğiliminden veya içgüdüsel teslimiyetinden dolayı asla mutluluk duyma. Ancak, Tanrının akıl ve erdemliliğini düşünen ve buna uygun davranman halinde, ahlaklı bir kimse olabilirsin. Seni kutsal kılan Tanrımız, dünyayı yoktan yarattı, içinde iyi yaratıkları ve bitkileri insanlara vererek, insanoğlunu sevindirmek istedi. Gökkuşağı altında akıllı ve bilinçli davranmasını sağlamak gayesiyle, Tanrı, insan ile bir ahit üzerinde anlaşma yaptı. Yüksek dağlar, uçsuz bucaksız çöller, serin akan ırmaklar, insanı besleyen ve güç katan bu dünyadaki her şey, yine insan için yaratıldı. Kendi iyiliğin için, asla zevk dünyasına girmemelisin. Hamur işleriyle uğraşmaktan kendini alıkoymalısın, çünkü göklerde olanın ya da aşağıda yerde bulunanın bir suretini yapmakla, kolaylıkla Tanrının buyurduğu ikinci emrin dışına çıkacaksın. Kendi elinden çıkmış bu sanemlere eğilip tapınmana ve çılgınca hareketler içinde günaha girmene neden olacaktır.

Unutma ki, Tanrıdan başka ilahlar edinmiş olmakla, kendi günahlarınızı çocuklarınız, çocuklarınızın çocukları üzerinde de yaymaktasınız. Oysa, kendi yeteneklerinizi şiir üzerinde odaklaştırır ve geliştirirseniz, her sözünüzü de Tanrı'ya adarsanız; bu sizi daha ahlaklı kılar. En iyisi, Tevrat'la ilgili kitapları okur da kendinizi bilgili kılırsanız, okumaktan çok büyük bir keyif alır kendiniz için çok yararlı bilgileri öğrenirseniz, Tanrı buyruğuna daha kolay uyarsınız. Ancak, kitaplar arasında eğlenceyle ilgili olanları severseniz, yalnızca vaktinizi heba etmiş olmakla kalmaz, içinizde uyuklamakta olan günah tohumlarını da uyandırarak günaha kapılmaktan kendinizi alıkoymazsınız. İşte bu nedenle, Tanrı buyruğuyla ilgisi bulunmayan tüm diğer kitaplara yasak getirilmiştir.” (Bokser B.Z. , 1951 ; 103)

Zararsız da olsa ve açıktan günah içeriğini taşımamış dahi bulunsa, Tanrı buyruklarından oluşan Yasanın yorumu ve uygulanışı dışında gösterilen hiç bir eğilime izin verilmemiş olması, Talmud yorumundaki aşağıdaki ifadeyle daha iyi anlaşılmaktadır.

“Ne mutlu o adama ki, kötülerin öğüdü ile yürümez, günahkarların yolunda durmaz, eğlenceye dalanların dergahına katılmaz. Ancak zevki Rabbin yasalarındadır, gece gündüz onun yasalarını derin derin düşünür, akar sular kenarındaki mümbit bir araziye dikilmiş ağaç gibidir, yaprağı solmaz ve dökülmez. Yaptığı her iş, iyiliğe gider. Rab’in salihlere açtığı yolu bilir, o yoldan ilerler. Kötülerin yolu böylece yok olur.” (Bokser B.Z. , 1951 ; 118)

Artık İsraili için tiyatroya veya sirke gitmek, şarkı söyleyip dans etmek, içki içerek eğlence alemine katılmak; her şeyden önce, Tanrıyı ve buyruklarını düşünerek ahlaklı olmaktan, bağlı kalarak salihler zümresinden olmaktan alıkoymağı için bütünüyle yasaklanmıştır. (Tamari M. , 1987 ; 94) Ancak, yasayı düşünmenin ve uygulamanın yanında, dinsel törenle bağlantısı olanlar korunup devam ettirilerek bir tabu haline getirilmiştir. (Novak D. , 1992 ; 211)

Özellikle de, *‘zevki seven yoksul olur ; şarap ve yağ seven zengin olmaz’* (Kutsal Kitap , 2004 ; 804) sözüyle; zamanın olduğu kadar sahip olunan servetin kullanılması konusunda da inanan İsrailinin bilinçli olması istenmiştir. (Daniel Z. F. , 1999 ; 62) Nitekim, rabbinik yazınında yer almış olan, *“sabah vakti uykusu, gün ortası içkisi, saçma ve boş sözlerin söylenmesi, kişiyi bu dünyanın dışına çıkararak eğlencelere katılması, bu gibi vakti öldüren hanelere gidilmesi; iyi ahlaklılığın önündeki engellerdendir”* (Bokser B.Z. , 1951 ; 126) sözü ; İsraililerin vaktini nerede kullanması gerektiği konusunda uyanık kalmasını sağlamıştır. (Goodman L.E. , 1998 ; 36)

3. Sürekli Davranış Muhasebesi İçinde Mükemmelliğe Yöneliş

Zerdüştlüğün tesiriyle ahret temasının işlendiği Rabbinik dönemde, çok güçlü bir şekilde amel defteri vurgusu yapılmış, böylece bilinçli ve özdenetimli olmanın ötesinde bu dünya ve ahreti bütünleştirme eğilimi de rağbet bulmuştur. Davranış muhasebesi kavramı, rabbinik literatüründe en mükemmel bir şekilde şöylece anlatılmaktadır :

“Bir kimsenin seçilmiş olmasını sağlayan doğru yönelimi, ne olabilir? Bu, kendisi için onur sağladığı gibi, insanlık için şeref ve ilerleme kazandıracak olan bir yöneliştir. Emrin ışığı altında, daima ağır başlı bir şekilde dikkatli ve uyanık kal! Bağlı kaldığın hükümün, ödül olarak sana neyi getireceğini, asla bilemezsin. Yasaya uygun davranışta bulunmamanın sonunda uğradığın kaybı da, uyumlu olmanın karşılığında ele geçirdiğin ödülü de kayıt altında tut. Yasaya uymamanın ve günahkar olmanın karşılığında edindiklerinle gerçekte kaybettiklerini daima birbirleriyle kıyasla! Hayatında üç şeyin kusurunu bil; bunlardan hiç

birine, günahkarlığın gücüne yenilerek davranma! Gören gözün,duyan kulağın ve eylediğin tüm amellerin; bir kitapta yazılmaktadır. Herkesin bir amel defteri vardır. O kadar ki,dürüstlük ve günahkarlık, emirlere uyumlu davranmak ile yasayı hiçe saymak eğiliminden birine kapılmaktan ibarettir. Açıkçası, yasaya uyumlu olma zorunluluğu; her eylemle ilgili hesabın dikkatlice tutulmasını beraberinde getirdiği gibi; her bir kişi, konuştuğu sözlerini, gördüğü işlerini, konuşurken yüz hatlarını,yaptığı şakalarını dikkatli bir şekilde zihinde tutmak, kaydederek sonuçlarını irdelemekle sorumlu tutulmuştur. Hata, yalnızca bir kere yapılmalı, ertesi günlerde asla tekrarlanmamalıdır.” (Travers R. , 1966 ; 63)

Söylenen her söze, yapılan her eyleme, bakılan her yere dikkat edilerek daima özdenetimli ve bilinçli kalan İsraili; keyfi bir şekilde, yasaya aykırı bir serbestlik ve özgürlük içinde asla davranmamalıdır. (Daniel Z. F. , 1999 ; 112) Kişi olarak kendi hallerini, eylemlerini ve sözlerini akılda tutmak, kaydedip sonuçlarını irdelemekle yükümlü olan İsraili bir dindar; bütün bireysel hallerinin melekler tarafından da kayıt altına alındığına inanmaktadır. Tanrı, her bir İsraili için, meleklerini şahit kılmaktadır. (Maimonides M. , 1975 ; 26)

Talmud'da bu konuda çok ilginç ifadeler rastlanılmaktadır. “*Kişiye özgü söz ve davranışlara ait hesapları tutma görevi, melekler verilmiştir. (Esther Rabba,86a) Her bir kişi, semada kendisine ait hesabın tutulmakta olduğunu bilmeli ve bu ciddiyetin bilincinde olmalıdır. İsrail halkı için, özellikle de ayrıntılı bir hesap tutulmaktadır. (Sifra,44b) Ölümüne hazırlıklı olmanın yollarından birisi de, tutulan ve Tanrıya sunulan hesabı her an alabilmenin rahatlığını hissetmektir. Ölen kişinin hesabı,yani amel defteri, kendisine verilecektir. (Kohélet Rabba,77 c) Bazen, hesapların özetini çıkarmak,her an gerçekleşebilecek ölüm için bir hazırlıktır. Ölümünden kendini kurtaran kimse yoktur. Ölüm,herkesi beklemektedir. (Kethuboth,25) Melekler, İsmail'e karşı bir suçlamada bulduklarında, Tanrı, 'İsmail'in şimdiki durumu nedir, hesap bakiyesi dürüst mü yoksa günahkar mı olduğunu göstermektedir, bağlı kaldığı emirler ihmal ettiği emirlere göre daha ağır tutmakta mıdır', diye sormuştur. Amelleri tartıldı, yaptığı iyiliklerinin kapıldığı ihmalkarlıklara kıyasla daha ağır geldiği görülünce; melekler, hep bir ağızdan, 'o,dürüst bir kimsedir', diye yanıt vermişlerdi. (Kethuboth 27) Mar Ukba, vefat edeceği bir sırada, hesabının bir özetinin çıkarılmasını istemişti. Hayır için verdiği paraların toplam miktarını öğrenmek istiyordu. Toplam olarak 7.000 zuzim'i hayra sarf ettiğini duyunca; kurtuluşu için bu miktarın yeterli gelebileceği endişesine kapıldı. Öldükten sonra güvende kalmayı sağlamak amacıyla, servetinin yarısını daha bağışlamaya karar verdi. (Baba Bathra 7)”(Travers R. , 1966 ; 74)*

Her hangi bir kimsenin dürüst mü yoksa günahkar mı olduğuna verilecek nihai karar, ancak onun ölümünden sonra gerçekleşecek yargılama sırasında kurulacak mizan ile gerçekleşecektir. (Daniel Z. F. ,

1999 ; 118) Hangi taraf bakiye verir, yani fazla olur veya ağır gelirse, kişi de o zümreden sayılacaktır. Günah bakiyesi ağır gelen günahkarlar arasına katılacak, bakiye günahının cezasını çektikten sonra, eğer iman etmişse, dürüstlerin arasına kabul edilecektir. (Maimonides M. , 1975 ; 32)

Ölümler birlikte amel defteri kapanacak, hesap çıkarılacak, iyilik etme ya da günaha girme hali sona erecek, muhteşem bakiye öldüğü gün melekler tarafından çıkarılacaktır. (Sears D. , 1998 ; 42) Öldüğü an çıkarılan bu hesap sonucu, tek tek işlenen ameller olarak sayıldıktan sonra, amellerin dökümü ve bakiyesi bir belge halinde (shetar) kişinin kendisine bildirilecek, yüksek sesle yüzüne karşı okunacaktır. (Daniel Z. F. , 1999 ; 153)

İsraili rabbilerin, kazanç peşinde koşulması, servetin biriktirilmesi, ekonomik kazancın iş etkinliğine katılması ve kişisel-ailevi tüketimin en alt düzeyde tutulmasıyla ilgili görüşleri, şöylece özetlenmektedir : *“Rabbi İsaac, bir kimsenin parasını daima ekonomik faaliyeti içinde tutması gerektiğine inanmakta, tüm parasal servetini piyasadaki dolaşım etkinliğinin dışına çıkartmaması üzerinde önemle durmaktaydı. Rabbi İsaac, bu konuda çok güzel bir tavsiyede de bulunmaktaydı. Bir kimse, servetini üç kısıma ayırmalıdır, demektedir. Servetin üçte birini, arazi mülkiyetini arttırmada kullanmalı, ikinci üçte birini taşınabilir malların alım ile satımına aktarmalı, kalan üçte birini ise hazır ödemeleri karşılamak üzere nakit olarak bulundurmalı, (Baba Mezia 42a) demektedir. Rabbi Rav ise, oğlunu yanına çağırıp, şunları söylemiştir. Oğlum, dünyevi işlerin için sana bazı tavsiyelerde bulunmama izin ver; ‘Ayaklarının üzerine konan tozları dahi alıp satmaktan sakınma. Para keseni hep açık tut, harcamayan kazanamaz. Buğday çuvallarını arabalara yükle, bir an daha dinlenmeksizin, bunların hepsini bir an evvel firıncıya veya biracıya ulaştırmak için acele et.’ (Pesachim 113a) Böyle bir tavsiyenin yerine getirilmesinin sonucunda ortaya çıkacak olan para tedavül süratini bir düşününüz.”* (Travers R. , 1966 ; 128)

İsraili, parayı elinde tutup toprak altında biriktirmek yerine, mal alıp satarak veya üretim etkinliğinde bulunarak parasını ekonomik faaliyet içinde tutmuş olmakla, parasını kazanç takibinden hiç çekmemekle *‘kesenin ağzını açık tut’* tavsiyesinin gereğini yerine getirmektedir. (Daniel Z. F. , 1999 ; 157) Rabbilerin tüm söz ve nasihatleriyle, İsrail dini ile hesaba dayanan rekabetçi rasyonel ekonomik faaliyet arasında tam bir anlam benzerliği bulunmaktadır. (Neusner J. , 1990 ; 41)

Bu uyum ve benzerlik, asla bir tesadüf değildir. Kaderin şart koştuğu bir hal de değildir. (Cohen S.J. , 1973 ; 203) Rabbilerin sözleriyle gerçek hayata uyum sağlayan İsrail dini; kendi içinde rasyonel ekonomik etkinliği kurgulayıp güdülemiş olmakla, Avrupa’da hayatın her sahasına hakim olacak olan rasyonelleşme sürecine öncülük etmiş veya buna çok kolay uyum sağlayıp geliştirmiştir. (Shear E.M. ; Chaim M. , 1998 ; 164)

4. Tanrısal Bir Ödül Olarak Ekonomik Kazanç

Para kazanma güdüsü ve kazanç peşinde koşma tutkusunu, İsrail dini tarafından yalnızca benimsenip meşru kılınmamış (Zweig M. , 1991 ; 81) ; fakat bundan daha fazla etkili olarak, ekonomik faaliyet içinde yer alma, parayı asla dolaşımdan çekmeme gibi psikolojik baskıları da beraberinde getirmiştir. İsrail dininin özellikleri ele alındığında, rasyonel ekonomik faaliyetin nasıl zorunlu kılınmış olduğu daha kolay irdelenecektir. (Neusner J. , 1990 ; 46)

Aileyle ilgili evlilik içi ilişkilerle bağlantılı hakları ve sorumlulukları Tanrı buyruğu olarak düzenleyen yasa görüşüne belki iki bin yıldan fazla bir süredir bağlı kalan İsraililer, hayatlarını rasyonel kıldıkları ölçüde dünyevi faaliyetlerinde daha da akılcı olmuşlardır. (Zweig M. , 1991 ; 52) Kumar oynamayan, yemekli eğlencelerle vaktini boşa harcamayan, kadına düşkünlük göstermeyen, içkiyle aylak sarhoş olmayan, boş konuşmayan ve yararsız işlerle vaktini heba etmeyen İsraili; mutluluğu ailesinde ve işinde bularak, sürekli olarak çalışıp zihinsel ve parasal gücünü arttırarak kendisini Tanrının hizmetkarı olarak görmekle; zenginleşecek ve daha fazla mülk edinecektir. (Cohen S.J. , 1973 ; 169) Zaten bunları gerçekleştiren bir kişi, 'seçilmiş olmayı' hak edecektir.

Özellikle de, Tevrat'ta aşağıdaki sözleri okuduktan sonra, edindiği servetinin ve bu sayede kurduğu hayatının, aslında, Tanrı iradesini yerine getirmenin bir sonucu olduğundan emin olacaktır. "*Sende fakir olmayacaktır, çünkü Tanrın Rabbin onu mülk edinmek için sana miras olarak vermekte olduğu diyarda, ancak bu gün sana emretmekte olduğum bütün bu emri tutmak için Tanrın Rabbin sözünü iyice dinlersen, Rab seni mutlaka mübarek kılacaktır. Çünkü Tanrın Rab, sana vaat etmiş olduğu gibi seni mübarek kılacaktır, çok milletlere ödünç vereceksin, fakat sen onlardan ödünç almayacaksın; çok milletlere saltanat edeceksin, fakat onlar sana saltanat etmeyecektir.*" (Kutsal Kitap , 2004 ; 269)

İsrail nebilerinin sözlerinden, mülk ve servet edinmeye özendirici, kazancı arttırmaya azmettirici pek çok ifadeye rastlanılmaktaysa da, bunlardan bazıları özellikle çok ilginçtir. "*Hikmet bulan adama ve anlayışa erişen adama ne mutlu! Onun sağ elinde ömür uzunluğu var, sol elinde servet ve onur var. Servet ve onur, dayanıklı mal ve salah benim yanımdadır. Zengin adamın malı, kendisinin kuvvetli şehridir. Fakirlerin yoksulluğu, onların helakıdır. Akılluların tacı zenginlikleridir; akılsızların eğlenceye düşkünlükleri, yoksulluklarıdır. Her emekte menfaat vardır, fakat boş lakırtılar yoksulluğa götürür. Alçak gönüllü olmanın ve Rab korkusunun sonu; servet, onur ve yaşamdır.*" (Kutsal Kitap , 2004 ; 861) Kutsal Kitap'taki bu ifadeler, zenginlik içinde dürüstlüğü öğütlemekte, fakirliği ise akılsızlıkla eğlenceye dalmanın bir karşılığı olarak görmektedir. (Cohen S.J. , 1973 ; 91)

İsraili nebilerin bildirdiği sözlerden oluşan kutsal metinlerin hiç birinde serveti ve kazancı hakir gören, Tanrı yolunda engel olarak

yorumlanan hiçbir ifadeye rastlanılmadığı gibi; servetin gerçekten onurlu bir yaşam edinmesini sağlayan ve bu yüzden de çok yüksek derecede değer taşıdığını bildiren emirlerle de karşılaşmaktadır. (Shear E.M. ; Chaim M. , 1998 ; 152) Özellikle de, ”*Tanrının kendisine zenginlik ve servet verdiği herkes, böylece yeme gücüne de kavuşur; bu, Tanrının ona armağanıdır. Gülmek ve içki içmek için verilmiş bir ziyafet, yaşamı mutlu kılar; para ise, her şeyi karşılar*” (Kutsal Kitap , 2004 ; 539) gibi ifadelerle, zenginlik övülmüştür.

İsraillilerin kutsal kitaplarında ve yorumlarında bolca rastlanılan, şeklindeki aşağıdaki sözlerle, her İsraili, çalışarak zenginleşmeye dinsel anlamda motive edilmektedir. ”*Emeğiyle her şeyi bol bol edinen bir kimse, kendisiyle övünen ve ekmek dilenenden çok daha iyidir. Fakir kimse, kendi yeteneğinden onur duyar; zengin kişi ise, servetiyle şeref bulur. Başarı ve güçlükler, yaşam ve ölüm, fakirlik ve zenginlik; bunların hepsi, Tanrıdan gelir. Altın ve gümüş, kişinin güvenle ayakta kalmasını sağlar. Zenginlikler, mal ile mülkler; kalbi daha iyi bir hale gelmeye sevk ederek, inananı güçlü kılar. Bir kimsenin ölmesi, onun dilenci olmasından çok daha iyidir.*” (Kutsal Kitap , 2004 ; 620)

Nasıl ki insafsızlık, tamahkarlık ve haksızlık zenginliğe giden yollar içinde yerilmekteyse; zevke düşkünlük halinde kınanılan yine zenginlik olmamakta, fakat servetin kötü yolda tüketilmesi, Tanrı buyruklarına uyulmaması yerilmektedir. (Travers R. , 1966 ; 17) Talmud’da da zenginliğe teşvik edici ve kutsayıcı pek çok ifadeye rastlamak mümkündür.

Talmud yorumları arasından, aşağıda aktarılanlar özellikle dikkat çekicidir. ”*Dürüstlüğe ve dünyaya hoş gelen yedi özellikten birisi de zenginliktir. Aboth, Tanrı’ya dua eden bir kimse, tüm servetini ve mülkünü düşünerek niyaz etsin; çünkü bilsin ki, sahibi olduğu her şey, işindeki gayretinin sonucu değildir, Tanrıya olan bağlılığının bir ürünüdür, demektedir. Dürüst bir insan, edindiği servetini ve kazandığı parasını, kendi bedeninden ziyade sevmelidir. Çünkü, kazanç ve mülk, kendi dürüstlüğüünün bir bedeli olarak, Tanrının kendisine verdiği ödüllerdendir. Tanrı serveti ve mülkü onurlu kıldığı için, R.Akiba da zenginliği övmüştür. İnsan darlığa ve yokluğa düştüğü zaman, servetin üstün değerini anlamakla kalmaz, bunun bir Tanrı cezası olduğunun da farkına varır.*” (Travers R. , 1966 ; 92)

5. Avrupa’daki İsraililer ve Yeni Ahit’teki Fakirlik İdealleri

Dünyevi cezalandırma ve ödüllendirme anlayışıyla hristiyanlıktan bütünüyle farklı bir şekilde dinlerini oluşturmuş olan İsraililer; böylece bütün dünyevi neşelere ve kudretlere de sahip olmasını bilebilmiştir. (Travers R. , 1966 ; 49) Eski Ahit’te zenginlik övülür, ulaşılması istenilen bir meziyet halini alırken; Yeni Ahit’in methettiği tek zümre fakirlerdir. Yeni Ahit, Tanrı buyruğuna uyduğunu herkese gösteren zenginlere,

yalnızca lanet etmekle kalmaz; fakat bununla birlikte zenginliğin öbür dünyanın kazanılmasında en büyük engel olduğu,cennete girmek isteyen bir kimsenin bütün mülklerini fakirlere dağıtarak bu dünyasından vazgeçmesinin zorunlu olduğu bildirilmektedir.

Zenginliği açıkça kınayan İncil'deki aşağıdaki ifadeler, Eski Ahit ile Yeni Ahit arasındaki zıtlığı açıkça ortaya koyar içeriktedir. *“Hiç kimse iki efendiye birden kulluk edemez, çünkü ya birinden nefret eder ve ötekini sever, yahut birini tutar ötekini hor görür. Siz hem Tanrı'ya ve hem de mammon'a (zenginliğe) kulluk edemezsiniz. Kemerlerinize ne altın, ne gümüş ve ne de bakırı koyun; ne yolculuk için torba,ne iki gömlek, ne çarık, ne de değnek alın; zira işçi kendi yiyeceğine layıktır. Doğrusu size derim ki, göklerin melekutuna zengin adam güçlkle girer. Devenin iğne deliğinden geçmesi, zengin adamın Tanrının melekutuna girmesinden çok daha kolaydır. Eğer kamil olmak istersen, git, nen var nen yoksa sat ve hepsini de fakirlere dağıt, göklerde kazancın olacaktır.”* (Kutsal Kitap , 2004 ; 1194)

Hristiyanlık, inananı, tüm yaşamını münzevi ve toplumdan kopmuş bir halde düşkün ve yoksul bir keşiş haline getirirken; yoksulluğu bir Tanrı cezası olarak gören İsraili ise, diniyle, rasyonel davranma zorunluluğunu daima hissetmektedir. Ancak, M. Weber'e göre, İsrailinin yasaya bağlı kalma ve yasaya uygun davranma azmi; yasanın içeriğiyle olduğu kadar etki gücüyle de iki misli tesirini göstermiştir. Yasaya uymak ve davranışlarını yasayla uyumlu kılmak İsraililerde dinsel bir vecibe halini alınca; artık her konuda tek bir davranış biçimini belirlemek ve gelecek nesillere hakim kılmak, gelenekselliği de beraberinde getirmiştir. Yerleştikleri çeşitli Avrupa ülkelerinde, birbirleriyle çok yakından ticari ilişkileri geliştirmiş olmalarına karşın; buralarda, inananlarının mesleki faaliyetlerin dışında bırakılmış olmaları nedeniyle, İsraililerin dininin, dünyevi asketikizmin kökeni veya başlatıcısı olmadığını,kapitalist eylemin nedensel açıklamasını ifade etmediğini savunmuştur.

M. Weber'e göre, Batıdaki katolik kilisesi emsalsiz kuvvetiyle,günah çıkartma ve kefarete bedeli tahsil etmelerinde benzeri olmayan sistemin tesiriyle Batı Avrupa'nın hristiyanlaştırılmasını sonuçlandırmış; Germen kavimlerine ait mali kefarete kavramıyla Roma hukuğunun tekniklerini bünyesinde uzlaştırmıştır. (Weber M. 1964;190,203) Günah çıkartma, bir insan tarafından lütfun düzenlenmesi ile dağılımı, veya, büyüsel kutsal faziletine benzer şekildeki fiilen güç sarf ederek yapılan çok büyük tarihi bir baskı judaizmde ve asketik protestantizmde mevcut değildir. Bu tarihsel tesir, hem judaizmde ve hem de protestantizmdeki hayat tarzının ahlaki olarak rasyonelleşmesinin gelişmesine yardım etmiştir. Bu dinler, günahları terk ederek, günah çıkartma veya kilise (kurum) lütfuna nail olma gibi her hangi bir fırsatı sunmamaktadır. Bir kimsenin nihai kesinlikteki mağfireti ve lütfun devamlılık durumu;bütün diğer günahkar insanların işledikleri günahlarda olduğu gibi, kurtuluşu mukadder olan

suçlardan ayrılmış olmasına, bu belirli suçlarına rağmen; bir kimsenin Tanrıyı kabul eden tavrı ve lütfun sırlı üstünlüğü üzerine kurulan ruhani ilişkilerin akımıyla, bir şahsın bilgisi vasıtasıyla tedarik etmekte; kısacası, Tanrı mağfireti belli ve değişmez nitelikteki şahsiyetin üzerine kurulmaktadır.

Puritenlerin tavrıları hristiyan ahlakı vasıtasıyla düzenlendiğini belirten M.Weber, kadercilikteki aynı inancın çoğu kere ahlaki sertliği haklı kıldığı gibi, dinin özünden ziyade öğretilerine olan aşırı bağlılığı ve hayat tarzı için davranışların rasyonel planlamasını meydana getirdiğini savunmuştur. (Weber M. 1964; 233, 269) Dünyevi asketikizmin, Tanrıyı hoşnut eden, mesleki faaliyetindeki ilahi kurtuluş arayışını disiplin altına alması; puritenlerin kazanç hırsıyla dolu olan mizacındaki hüner ve kabiliyetlerinin kaynağını ifade etmektedir. Önceden mukadder kılınan lütfun tutarlı öğretisi, bütün büyüsel, dinsel ayinsel ve lütfun kurumsal dağılımının kökünden ve nihai olarak itibarının düşmesine delalet ederek; Tanrının müstakil iradesinin görünüşüne göre, bu itibardan düşme, tam berraklığıyla ve sürdürdüğü metanetiyle kadercilik öğretisinin ortaya çıktığı her yerde fiilen gerçekleşmiştir.

Her kapitalist yeteneğe karşı, katolik ahlağın simgesel nefreti ve bunu devam ettiren Lütheran tavrı; esas itibarıyla, kapitalist bir ekonomideki kişisellikten arındırılmış ilişkilerin muhalifliğine dayanmaktadır. (Weber M. 1950;359) Kilisenin ve nüfuzunun dışında gerçekleşen kaçınılmaz insan işleriyle belirlenen bu şahsi olmayan ilişkilerinin; ahlaki doğrultu hattında kilise tarafından içine işlenerek ve türü değiştirilerek önü alınmak istenmiştir. Efendi ile kölesi arasındaki ilişkiler, doğrudan ahlaki bir düzenlemeyle denetim altında tutulurken; toplulukta kardeş sayılmayan yabancılardan, borçlanma karşılığında faiz alınmasına izin verilmiştir. Asırlar boyu, museviler, borçlanma işlerinde özel bir maharet edinerek, bunları yararlı kıldılar ve çok rağbet edilen bir uğraşı haline getirdiler. Fakat, bütün bunlar, toplum dışı kalmış kimselere ait kapitalizmdi; batıda yaratılan rasyonel kapitalizm gibi değildi.

Geniş iş adamı kesimiyle, modern ekonomik durumun yaratıcıları arasında museviye çok ender olarak rastlandığından; girişimciler tipi tamamıyla hristiyandır, sadece hristiyanlığın sahası dahilinde idrak olunabilir. Tam tersine, musevi imalatçılar, modern bir fenomendir. Başka bir sebep yoksa, meslek oluşumlarının dışında kalmaları nedeniyle, musevilerin rasyonel kapitalizmin oluşumunda paylarının olması olanaksızdır. Esnaf birlikte yanında bile kendilerini güçlkle korumuşlar, hatta Polonya'da olduğu gibi, çok sayıdaki işçi kesimi üzerinde hakimiyet kurmuşlar, içerdeki endüstrideki veya manüfaktürlerdeki girişimcilerin kapasitelerini düzene sokmuşlardı. Buna rağmen, gerçek musevi ahlağı, özellikle Talmud'un gösterdiği şekildeki ananeye bağlılık demektir. Takva ehlerinden olan musevinin her hangi bir yeniliğe karşı duyduğu nefret, tamamı tamamına, büyüye olan inançla kemikleşmiş kurumlarıyla her

hangi bir ilkel kavmin arasındaki bir kimsenin tavrının büyüklüğü kadardır.

Her ne kadar musevilik, hristiyanlığa, büyüye karşı duyulan husumeti aktarmışsa da; modern rasyonel kapitalizm için hatırlanacak önemi çok az olmuştur. Musevilik ve hristiyanlık bir yana, bir tanesi Japonya'da olmak üzere, iki veya üç doğuya özgü mezhep de dahil olmak üzere, büyüye karşı samimi bir şekilde çarpışmayan din yok gibidir. Belki de, musevilikteki büyüye karşı bu düşmanlık, İsraililerin vaat edilmiş ülke olarak Kenan diyarını keşfettiklerinde; Yahve, volkanların, depremlerin ve tehlikeli bulaşıcı hastalıkların Tanrısı iken; tarımsal büyüünün de ilah Baal'in hükmünde olduğu için ortaya çıkmıştır. İki inanan kesim arasındaki düşmanlık, Yahve'nin zaferiyle sonuçlanınca, Baal'e tapınanların Baal'e tapınanların büyüüne olan bağlılık itibardan düşmüş; çöküşün ve ilahsızlığın namıyla dalgalanmıştır. Musevilik, muhtemelen, hristiyanlığı ortaya çıkardığından beri, büyüden tamamıyla bağımsız bir din olma özelliğini kazandığından bu yana, ekonomik tarihi bakış açısıyla, çok önemli bir hizmette bulunmuştur. Büyünün hakimiyetinin dışındaki bir alanda olmasından dolayı, hristiyanlık, ekonomik hayatın rasyonelleşmesi önündeki çok önemli engellerden birini aşmayı başarmıştır. Büyü, teknolojik ve ekonomik ilişkiler kalıbını kendine bağımlı kılar. Çin'de, demir yolları ve fabrikaların kurulmasına törenle başlanmasına yeltenildiğinde, büyüyle mücadele edilmiştir. (Weber M. 360)

Sadece asketik protestanlık, büyüü ilahi kurtuluşun peşinde koşulmasında doğüstü güçleri bütünüyle ihraç ederek;en yüksek şekliyle, akla en fazla değer veren ve aydınlanma fikriyle ilgilenen bir dindir. Protestan çilekeşlik, her şeyden önce,kişiyi dünyevi faaliyetinde vaftiz ederek, ilahi kurtuluş için dinsel güdülerini tek başına yaratmıştır. Diğer taraftan, yemeden, içmeden ve her türlü dünyevi zevklerden sürekli olarak kendisini uzak tutmayı ifade eden karizmatik asketikizm, rahiplerin saflığı ve günahlardan arındırılması,dinsel zirve, davranışın en fazla olağanüstü bir tipiymişçesine öncelikle iffet fikrinden ortaya çıkmış;karizmatik niteliğin işareti sayılmış, Tanrının efsunlu kontrolü için gerekli olan araçların ehliyet, hüner ve iktidarlarının kendinden geçercesine vecit halinde değer kazanmasının kaynağı haline gelmiştir. (Weber M. 1950; 361)

M.Weber, Tanrı tarafından seçilmişliğinde rasyonel kararı gerektiren mesleki başarıya ve verimliliği sağlayan ekonomik davranışa belirleyici bir rol atfetmemiş olsa da, museviliğin, büyüye karşı takındığı tavır nedeniyle hristiyanlığa yaptığı olumlu katkıyı takdirle karşılamaktadır. Ancak daha sonraki araştırmalarında İsrail dinini ayrıntısıyla incelemiş; hristiyanlık ile musevilik arasındaki temel farklılığı, essene ahlağı ile ferisi ahlağı arasındaki zıtlıktan kaynaklandığını öne sürmüştür. Nitekim, essene ahlağı, hristiyanı,bu dünyadan yavaş yavaş tümüyle kopup uzaklaşarak, manastırın hücrelerinde veya ücra bir köşesinde çile çekerek inzivaya

sürüklerken; ferisi ahlakı, kişiyi bireysel ve toplumsal yaşamın türlü güçlüklerine çekmekte, bu çetin mücadele ortamında uyanık davranmaya ve ayakta kalmaya zorunlu kılmaktadır.

Hristiyanlık, inananı, tüm yaşamını münzevi ve toplumdan kopmuş bir halde düşkün ve yoksul bir keşiş haline getirirken; yoksulluğu bir Tanrı cezası olarak gören İsraili ise, diniyle, rasyonel davranma zorunluluğunu daima hissetmektedir. Ancak, İsrailinin yasaya bağlı kalma ve yasaya uygun davranma azmi; yasanın içeriğiyle olduğu kadar etki gücüyle de iki misli tesirini göstermiştir. Yasaya uymak ve davranışlarını yasayla uyumlu kılmak İsraililerde dinsel bir vecibe halini alınca; artık her konuda tek bir davranış biçimini belirlemek ve gelecek nesillere hakim kılmak, gelenekselliği de beraberinde getirmiştir. Yerleştikleri çeşitli Avrupa ülkelerinde, birbirleriyle çok yakından ticari ilişkileri geliştirmiş olmalarına karşın; buralarda, inananlarının mesleki faaliyetlerin dışında bırakılmış olmaları nedeniyle, M. Weber, İsraililerin dininin, dünyevi asketikizmin kökeni veya başlatıcısı olmadığını, kapitalist eylemin nedensel açıklamasını ifade etmediğini savunmuştur.

Yeni Ahit, zengin olan bir kimsenin, göklerdeki cennetin kapısının yüzüne kapanacağını açıkça bildirmektedir. Oysa Eski Ahit, Tanrı adına altının kalaya sahip olur gibi biriktirilmesini, gümüşün de bakırmışçasına yığılmasını, bütün bu maddi servetin ussallık ve tutumluluk içinde arttırılmasını; öbür dünyadaki Tanrı lütfunun birer işaretymiş gibi teşvik etmiştir. Zenginliği öven Eski Ahit ile fakirliği yücelten Yeni Ahit arasındaki bu zıtlığı yadsımak, hesaba dayanan zihniyetiyle ve Tanrı yasasına gönülden bağlı kalmasıyla servet edinen ve arttıran İsrailiyi hiç takdir etmemek demektir.

6. Sonuç

İsraililer, yaşama tarzını rasyonel kılarken, özellikle hayatın cinsel ilişki tarafı üzerinde önemle durmuşlardır. Aile hayatını, cinsel ilişki de dahil olmak üzere, tüm konularını ve sorunlarını dikkatle irdeleyip kural altına almadan, yaşamın rasyonelleşemeyeceği ve bir ulus olarak var olunamayacağı gibi düşüncelere ilk defa İsrail dininde rastlanılmıştır. İsrail dininde, hayatın ve özellikle de cinsel yaşamın rasyonel kılınmasının ekonomik faaliyet üzerindeki etkilerinin büyüklüğü, asla tahmin edilemez. İş etkinliğinde başarının ön şartı olan düzenli bir hayat, gelecek nesilleri de kapsayan servet edinme ideali, nesilleri aşan ortak ailevi maksatların tasarlanması ve çocuklara aktarılması, ailenin bütün çocukları arasında uyum ve barışın sağlanması ; ailenin parçalanmamasını ve çocukların birbirinden kopmamasını garanti altına alan tek eşli evlilik çatısıyla cinsel hayatın rasyonel bir hale getirilmesini zorunlu kılmıştır.

İsrailinin ekonomik yaşamında din, belirleyici bir etmen olarak dikkate alındığından; kesin olarak, davranışın rasyonel kılınmasının en açık ifadesine, yine dinde rastlanılmaktadır. Davranışların rasyonel

kılınmasına, her hangi bir ekonomik düzenden hiçbir şekilde ayrı düşünülemeden disiplinli çalışma, temizlik, dürüstlük, tutumluluk gibi iyi niyetlerin veya erdemlerin etkisiyle var olan rasyonelleşme eğiliminde gerçekleşmektedir. Hikmetin buyruklarıyla uyumlu bir şekilde yaşanılması halinde, hayatın tamamı ve her anı serveti edinme gereksinimleri altında idare olunmalıdır.

Daima uyanık kalmak ve çok dikkatli davranmak, isteklerini mantık ve akıl sınırları içinde tutabilmek, kendini Tanrıya adanarak her zaman dindarca hareket etmek; bir işadamında bulunması gereken niteliklerdir. Kısacası, kutsal buyruklar ve rabbini yazımında vaaz edilen ideal davranış biçimi; tek eşle mutlu olmak ve tatmin bulmak, borçları tam vaktinde ödemek, Cumartesi günü sinagoga gitmek, günahkar insanların arasına katılarak etrafını saran sayısız günahın çekiciliğine kapılmamak vs., gibi; küçük bir ticarethanede çalışırken sahip olması gereken ahlaki erdemlerini içermektedir. Ancak, İsrail dininin öngördüğü ahlaki öğretisi, küçük ve saygın bir ticarethane tipinin, sürekli olarak devam ettirilmesiyle sınırlı kalmamakta, hayatın her sahasına nüfuz etmektedir.

Kaynaklar

- Bokser B.Z. (1951) , The wisdom of the Talmud; a thousand years of Jewish thought , Philosophical Library , New York
- Byron L. (1990) , In partnership with God : contemporary Jewish law and ethics , Syracuse University Press, Syracuse, N.Y.
- Cohen S.J. (1973) , Sefer hayashar: the Book of the righteous , Ktav Pub. House, New York
- Daniel Z. F. (1999) , The right and the good : halakhah and human relations , N.J. Jason Aronson Publ. , Northvale
- Goodman L.E. (1998) , Judaism, human rights, and human values , Oxford University Press, New York
- KMŞ (2004) , Kutsal Kitap Eski ve Yeni Antlaşma , İstanbul
- Maimonides M. (1975) , Ethical writings of Maimonides , New York University Press, New York
- Neusner J. (1990) , The economics of the Jewish People , Chicago : University of Chicago Press
- Novak D. (1992) , Jewish social ethics , Oxford University Press, New York
- Sears D. (1998) , Compassion for humanity in the Jewish tradition , N.J. : Jason Aronson Publ. , Northvale
- Shear E.M. ; Chaim M. (1998) , The Rich Go To Heaven : Giving Charity İn Jewish Thought , Jason Aronson Publ. , Northvale
- Tamari M. , (1987) With all your possessions : Jewish ethics and economic life , Free Press , Collier Macmillan Publishers, London
- Travers R. (1966) , Christianity in Talmud and Midrash , Herford Clifton, N.J., Reference Book Publishers
- Weber M. (1964) , The Sociology of Religion , Boston
- Weber M. (1950) , General Economic History , Illinois
- Zweig M. (1991) , Religion and economic justice , Temple University Press, Philadelphia